

QANLI YANVAR - 30 İL

*Dayanın, Şəhidlər Xiyabanıdır,
Yas toya qarışmış, toy yasa burda.
Qızıl qumaşlarda qara xoşçalar,
nişan gətiriblər bir qıza burda.
Nişan gedənlər yatır xəbərsiz,
yatağı boş qalır, atı yəhərsiz.
Ana var, oğulsuz, gəlin var ərsiz,
nəydi bu müsibət, bu cəfa burda?*

Cisimlərini fəda edərək
ruhları ilə azadlıq dastanı
yazanlara ithaf

*Bakı yaman qüssəliydi, yaman qə-
hərlər... Gözlərindən al qan damlayırdı...
Bu dəhşətli şənbə simsiyah gecənin
zülmetiylə pərdələnmək istənsə də, to-
pa-topa buludların arasından ay şahidlik
edirdi övladlarına tutulan divana... Yer-
dəki haqsızlığa, ədalətsizliyə... Bir də
zülme dirənc göstərən ərələr, ərənlərə...
Cisimlərini fəda edərək ruhları ilə azad-
lıq dastanı yazanlara...*

*1990-cı il yanvarın 20-si idi...
Qara dona bürünmüşdü Bakı... Par-
çalanmış bağrından al-qırmızıya bükül-
müş şəhid tabutları süzülürdü... Belə
sınımış qərənfillər axan göz yaşları ilə
yollara qanlı ciğir salırdı Bakının ən uca
zirvəsinə sarı...*

*Düz 72 il əvvəl, 1918-ci ildə eyni
xain aqibətlə üzleşən şəhidlərimizin
yerlə-yeksan edilən və ruhları didərgin
düşən məzarlığına tərəf...*

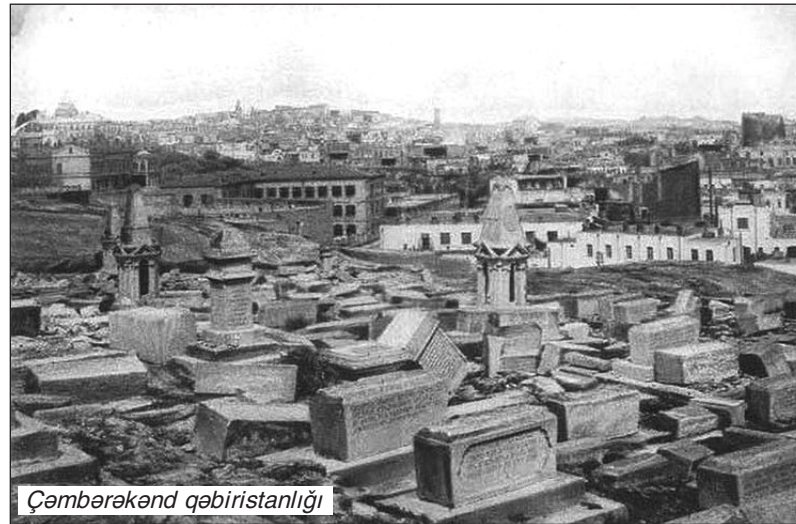
*Qan yaddaşımızın üstündən qara
xətt çəkilərək üzərində istirahət parkı və
abidə ucaldılan qədim qəbiristanlığa
doğru...*

*Minlərin, milyonların and yerinə,
Azərbaycanın azadlıq, müstəqillik sim-
voluna çevriləcək Şəhidlər Xiyabanına...*

Tarix heç nəyi unutmur

Deyirlər, tarix heç nəyi unutmur. Hə-
lə bir neçə gün öncəyə qədər park olan
bu məkan yenidən öz əvvəlki taleyinə
qovuşmuşdu. Axı, bura elə əzəldən qə-
biristanlığı idi...

Bakıdakı Şəhidlər Xiyabanının yer-
ləşdiyi ərazi müxtəlif dövrlər ərzində
Çəmbəkənd qəbiristanlığı, Dağüstü
Park və Kirov Parkı adını daşıyıb. Sovet
hakimiyyəti illərinə qədər bura Çəmbə-
rəkənd qəbiristanlığı olub. Tarixi qay-
naqlarda bildirilir ki, ötən əsrin əvvəl-
lərində də bu yerlərdə erməni daşnakları-
nın və bolşeviklərinin güdazına getmiş
soydaşlarımız torpağa tapşırılıb. O cüm-
lədən, qəbiristanlıqda Azərbaycanın
görməli şəxslərindən Əlirza Rasizadə,
Səməd bəy Mehmandarov, Cəlil Məmməd-
quluzadə, Midhət Məmmədquluzadə,
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Həsən
bəy Zərdabi, Nəcəf bəy Vəzirov,
Hüseyn Ərəblinski, Ağa Musa Cabqiyev,
Süleyman Sani Axundov, Cabbar Qar-
yaydıoğlu, Rüstəm Mustafayev və di-
gərləri dəfn edilmişdi. Cümhuriyyət döv-
ründə Bakının baş memarı vəzifəsində
çalışan Zivər bəy Əhmədbəyov şəhərin
daşnaklar və esər-mənşeviklərdən ibar-
ət Sentrokaspi Diktaturasından azad
olunması zamanı şəhid olmuş azərbaycanlı
və türk əsgərlərinin xatirəsinə əbə-

Çəmbəkənd qəbiristanlığı

Kirov adına dağüstü park

Şəhidlər xiyabanı

Didərgin ruhların əbədiyyət məskəni

Minillik məzarlığın 102 illik şəhadət tarixi

diləşdirmək üçün Çəmbəkənd qə-
biristanlığında ucaldılacaq abidə komp-
leksinin layihəsini hazırlamışdı. Altıbu-
caqlı türbə görünüşündə olan həmin la-
yihədə orta əsr Azərbaycan memarlığı
incilərindən məhəretlə istifadə olun-
muşdu.

1934-cü ildə Sergey Kirov öldürül-
dükdən sonra onun xatirəsinə əbədiləş-
dirmək üçün qəbiristanlıq yerlə-yeksan
edilib və Çəmbəkənd qəbiristanlığının
yerində istirahət parkı salınaraq Kirovun
abidəsi ucaldılıb. İmkani olanlar öz
əzizlərinin qəbrini bu ərazidən başqa
yerə köçürə bilsələr, digər məzarlar isə
torpağa qarışaraq itib.

Məlumatlarda göstərilir ki, Kirov par-
kı salınanda daş çatışmazlığı ilə üzleş-
diklərindən tikintidə baş daşlarından da
istifadə edilib...

Xalq öz taleyinə sahib çıxdı

1990-cı ilin 20 yanvarında gecə baş
verən sovet zülmünə qarşı "Bu qan yan-
da qalmaz" səsləndirən qəzəbli insan
izdihamı "Azadlıq" meydanına axışdı.
Onlar azadlıq uğrunda şəhid olan vətən
övladlarının cənəzələrinin Bakının ən
hündür nöqtəsində torpağa tapşırılmasını
isteyirdilər...

Qanlı 20 Yanvar faciəsinin şəhidlə-
rinin dəfni təşkil edən ictimai komi-
ssiyanın sədri olan professor Qüdrət
Əbdülsəlimzadə sonradan müsahibə-
lərində bildirdi ki, həmin mitinqdə öl-
kənin tanınmış ziyalıları, ictimai xad-
imləri də iştirak edirdi. Bir nömrəli

müzakirə mövzusu şəhidlərin dəfni ilə
bağlı idi. Müzakirələrin gedişi zamanı
əvvəlcə 7, sonra isə işin həcmi, əhatə-
liliyi nəzərə alınaraq, 11 nəfərlik komi-
ssiyanın yaradılması qərara alındı.
Bütün bu təşəbbüsləri, təklifləri də xal-
qın özü verirdi. Bununla bağlı rəsmi
heç bir göstəriş olmamışdı: "Umumiyyətlə,
deyə bilərəm ki, 20 Yanvar şə-
hidlərinin dəfni və ziyarətlərinin təşki-
latçısı, nəzarətçisi xalqın özü olmuş-
dur. Xalq, sözün əsl mənasında, həmin
günlərdə öz taleyinə sahib çıxdı".

Q.Əbdülsəlimzadə məlumat verir ki,
o zaman rəsmi hakimiyyət bu hadisələri
ört-basdır etməyə çalışırdı. Faciənin
miqyasını maksimum azaltmağa səy
göstərirdilər. İlk vaxtlarda onlar ümu-
miyyətlə, şəhidlərin bir yerdə basdırıl-
masına qarşı çıxırdılar. Hətta şayiələr
buraxırdılar ki, Şəhidlər Xiyabanı onsuz
da gec-tez dağıdılacaq, ona görə də
orada dəfn üçün razılaşmağa dəyməz:
"Respublika rəhbərliyi anlayırdı ki, şə-
hidlərin bir yerdə dəfn olunması artıq
xalqın nəzərində yeni və çox qüvvətli bir
simvolun, and yerinin yaradılması de-
məkdir. Bu, eyni zamanda sovet rejimi-
nin xalqa qarşı vəhşiliyini sübut edən
əsaslı bir fakt - abidənin yaradılışı idi".

Həmin vaxt məzarlıq üçün bir neçə
yer müzakirə olunurdu. Əsasən üç va-
riant üstündə düşünülürdü. Birinci va-
riant indiki Sahil bağı (26-lar bağı), iki-
nci variant Bakı mehmanxanasının qarşı-
sındakı İliç bağı idi. Ümumi rəy isə şə-
hidlərin şəhərin görkəmli yerində dəfn
olunmaları ilə bağlı idi. Buna görə də
üçüncü variant daha münasib sayıldı.

Qərara gəldi ki, Şəhidlər Xiyabanı ki-
mi 1918-ci il şəhidlərinin dəfn olunduğu
yer - Dağüstü Park seçilsin. Bu, həm də
tarixi yaddaşın təzələnməsi oldu.

Şəhidləri dağüstü parkda
dəfn etmək lazımdır...

Dəfn komissiyasının üzvü, BDU-nun
müəllimi Azər Nəbiyev o günlərdə şahid
olduğu hadisələrlə bağlı məlumat verir ki,
1990-cı il yanvarın 20-də, dan yeri sökül-
ləndə MK-nın qarşısında başlayan mə-
təm mitinqinə gəlir: "Adamlar şok vəzi-
yyətində idilər. Elə mən özüm də nə ed-
cəyimi kəsdirə bilmirdim. Hamı bir-biri-
nin üzünə baxır, bir-birlərinə sual verir-
di: "Niyə belə oldu? İndi nə edək, neylə-
yək, kimə müraciət edək?" MK-nın qar-
şısına toplaşanların hamısı keçəki müsib-
ətdən, şəhid olmuş adamlardan danışı-
rdı. Bu zaman bir nəfər diləndi: şəhidləri
Dağüstü Parkda dəfn etmək lazımdır... Bu
arxitektör Nəriman Əliyev idi."

Amma dəfn yeri üçün rəsmi orqan-
lardan icazə almaq lazım idi... Bu məsu-
liyyətli iş A.Nəbiyevə həvalə olunur. O
zaman Dağüstü Park "26-lar" rayonunun
(Səbəyləy rayonu nəzərdə tutulur) ərazi-
sinə aid idi və rayon partiya komitəsinin
birinci katibi Vəli Məmmədov olub.
V.Məmmədov müraciətə müsbət yanaş-
sa da, bildirib ki, hərbi vəziyyət oldu-
ğundan gecədən bütün seyflər möhür-
ləndirilib, lazım olan blankların heç biri əl
altında deyil. Uzun axtarışdan sonra təsa-
düfən bir blank tapılıb. V.Məmmədov nə
Mərkəzi Komitə, nə də hərbi kome-

nantla razılaşdırmadan o blanka həmin
ərazidə dəfnin təşkili üçün qərar yazıb
imza atır...

Beləliklə, qısa müddətdə aşağıdakı
heyətdən ibarət komissiya üzvləri təşkil
olunur: Qüdrət Əbdülsəlimzadə, Azər
Nəbiyev, Xəliyeddin Xəlilov, Bağır Bağı-
rov, Rəhim Qasımov, İbrahim Əliyev,
Nəriman Əliyev, İsmayıl İncəli, Malik
Mehdiyev, Xəlil Muxtarov. Sonradan
təklif olunur ki, Şeyxülislam Allahşükür
Paşazadə də komissiyaya daxil edilsin.

Yanvarın 22-si saat 12-00-da...

Komissiya sədri Q.Əbdülsəlimzadə
söyləyir ki, yanvarın 20-də saat 11-12
radələrində 120-130 nəfərlik dəstə Da-
ğüstü Parka gəlir: "Camaat küllümlə,
bellə başladılar məzarları qazmağa.
Təxminən 100 nəfərin məzarını qazma-
ğı nəzərdə tuturduq. İşin gedişində tək-
lif olunur ki, texnika işə cəlb edilsin.
Mərasim iştirakçıları texnika ilə qəbir-
lərin qazılmasına razı olmadılar. Köməyə
yeni insan axını gəldi. İnsanlar iş prose-
sində bir-birlərini əvəz etdilər. Yanvarın
20-də məzarları qazıb hazırlaya bil-
mədik. Axsam saat 18-də fəvqəladə və-
ziyyəti həyata keçirən hər b
çilər xiyabana gəldilər. Camaat gecə
işləmək istəyirdi. Hərbiçilər dedilər ki,
axşam saat 8.00-dan sonra burada heç
kəs qala bilməz. Başqa cür hərəkət edə
bilməzdik. Xiyabanı tərk etməli olduq.
Yanvarın 21-də yenidən xiyabanda mə-
zarların qazılmasını davam etdirdik. Hə-
min gün qaranlıq düşsə kimi işlədik.
120-dən artıq qəbir qazıb hazırladıq".

Elə həmin gün, yeni yanvarın 21-də
Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti-
nin gərgin iclası keçir. İclasda Dəfn Ko-
missiyasının üzvləri də çıxış edirlər.
Yanvarın 22-si səhər saat 6.00-a qədər
müzakirələr aparılır. Nəhayət, saat 12.00-
da şəhidlərin cənəzələri insanların çiyin-
lərində Azadlıq meydanından izdihamla
paytaxtın küçələrindən keçməklə indiki
Şəhidlər Xiyabanına gətirilir. Dəfn məra-
simi 5 saat çəkir. Yanvarın 22-də 51 nə-
fər dəfn olunur. Bunların arasında 1918-
ci il mart qırğını zamanı şəhid olan 3
nəfərin cəsədinin qalıqları da çıxarıla-
raq yenidən adət-ənənəyə uyğun dəfn edilir.

Dəfn komissiyası düz 42 gün - yan-
varın 20-dən martın 2-dək Şəhidlər Xi-
yabanında fəaliyyət göstərir. Bu müddət
ərzində bütün Azərbaycan xalqı axın-
axın şəhidləri ziyarət edir, onlara ehtira-
mını bildirir...

Əbədi məşəl

5 avqust 1998-ci ildə Ulu Öndər
Heydər Əliyev Şəhidlər Xiyabanında
"Əbədi məşəl" abidə kompleksinin ucal-
dırılması haqqında sərəncam verir. Komp-
leksin tikilməsinə aid keçirilən müsabi-
qədə memar Elbay Qasımqadının rəh-
bərlilik etdiyi layihələndirmə şirkətinin iş-
ləyib hazırladığı layihə seçilir. 9 oktyabr
1998-ci ildə açılışı olan bu abidə 8 gu-
şəli ulduz üzərində dayanan qızılı rəng-
də şüşə günbəzdən tac qoyulmuş sər-
dəbədən (türbədən) ibarətdir. Sərdəbə-
nin divarlarını zərif şəbəkə bəzəyir. Ge-
cə səmasında parlayan qızılı rəngli gün-
bəz Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda
canını fəda etmiş şəhidlərin ruhunu tə-
cəssüm etdirir.

2007-ci ildə Prezident İlham Əliyevin
sərəncamı ilə Şəhidlər Xiyabanı rekon-
struksiya olunarkən "Əbədi məşəl" abi-
dəsinin sütunları hündürləşdirilib, abidə-
dəki səkkizguşəli ulduz, səkkizguşəli
güzgünün məsamələri qızılı işlənilib.

*Bura vətən fədailərinin əbədi uyu-
duğu məkandır... Bura Azərbaycanın
qürur, vətəna sədaqət simvoludur.
Bura milyonların ziyarətگاهی Şəhidlər
Xiyabanıdır...*

Yasəmən MUSAYEVA,
"Azərbaycan"